

Motion till riksdagen 2012/13:So596

av **Agneta Luttropp m.fl. (MP)**

Äldrepolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att trygghetsboende ska ses som komplement till servicehus.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att kommunens ansvar för äldres boende tydliggörs så att det alltid finns äldreboenden med god service och tillgång till vård för de äldre som behöver detta.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av kollektiva boenden i form av hyresrätter.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om valfrihet och om att äldre ska kunna få hjälp med förfrågningar av kommunen för att kunna välja utifrån det individuella behovet.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att kommunerna i sin samhällsplanering ska underlätta äldres boendekarriär.¹
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att beakta äldres behov av tillgänglighet till samhällsservice i all samhällsplanering.¹
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om hur en utveckling av närståendestödet generellt kan förbättras.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om hur personer över 65 år i större utsträckning kan bli aktiva i politiken och proportionellt bättre representerade på förtroendeuppdrag.²
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att kompetenskrav på personal ska anges i alla upphandlingar av äldreomsorg.

Fel! Okänt namn på

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att kommuner inte ska få ingå avtal med privata företag om äldreomsorg utan att vitesklausuler finns för bristande uppfyllelse av avtalet.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att alla kommuner bör ha tillgång till äldreomsorgsinspektörer eller motsvarande som ska följa upp att såväl den egna som den upphandlade verksamheten följer regler och avtal.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att alla avtal ska innehålla sanktioner vid brott mot avtalet.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av att närstående får information om upplägg och innehåll i vård för den äldre, om den äldre godkänt detta.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av uppföljning på området läkemedelssäkerhet för äldre.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en utökad användning av hälsoekonomiska analyser för ett utvidgat förebyggande arbete.

Fel! Okänt namn på

¹ Yrkandena 5 och 6 hänvisade till CU.

² Yrkande 8 hänvisat till KU.

Fel! Okänt namn på

Inledning

Andelen äldre i befolkningen ökar i alla länder i Europa, så också i Sverige. Drygt 20 procent av befolkningen i vårt land är över 65 år. Många äldre lever ett aktivt liv mycket längre än tidigare generationer. En del vill arbeta längre upp i åren medan andra ser möjligheten att kunna göra nya saker och delta på andra sätt i samhällsutvecklingen. Ändå finns det många som i dag inte ser den äldre befolkningen som en resurs utan som en belastning. Samhället behöver se att äldre tillför mycket ideellt arbete och klarar sig själva långt upp i åren. De äldre som inte klarar sig själva har rätt till en kvalitativ och värdig omsorg.

Inom samhället och politiken finns många områden som berör äldre direkt och indirekt.

En central fråga för Miljöpartiet de gröna är åldersdiskriminering. Det finns ett behov av skydd inom fler områden är vad dagens lagstiftning medger. Vi förväntar oss att skyddet mot åldersdiskriminering kommer att bli bättre tack vare den proposition regeringen nyligen lagt, vars ändringar ska träda i kraft den första januari 2013. I motionen lyfter vi fram några andra centrala teman med behov av förbättringar.

Äldres boende

Rätten till bostad är grundläggande i vårt land. För äldre personer med särskilda behov är det viktigt att ha en passande bostad och rätt sorts stöd och hjälp i boendet. Det är ytterst ett kommunalt ansvar att tillse att äldre med behov av stöd och hjälp får detta.

Särskilda bostäder för äldre

Under senare tid har i stora delar av landet en omvandling skett av särskilda boenden med service till så kallade trygghetsbostäder, samtidigt som antalet platser i särskilda boenden har minskat. Vi anser att denna utveckling är problematisk. Omvandlingen innebär ofta högre kostnader samt sämre service och hjälp för de boende i och med att t.ex. bemanning dygnet runt, matsal och återkommande aktiviteter försvinner. Tryggheten i trygghetsbostäder behöver inte vara större än att ha till exempel ett trygghetslarm i en vanlig bostad. Vi anser att trygghetsboende ska ses som komplement till servicehus och inte ersätta dem.

Vi anser att det ytterst är ett kommunalt ansvar att se till att äldre med behov av stöd och hjälp får detta. Seniorbostäder och så kallade trygghetsbostäder är i många fall bostadsrätter och blir omöjliga att finansiera för många äldre personer som oftast nekas banklån. Det gör det extra viktigt att hyresrätter ska prioriteras i boendeformer för äldre. Kollektiva boenden i form av

hyresrätter behöver uppföras i större utsträckning. Det vill vi ge regeringen tillkänna.

Val inom valfriheten

Miljöpartiet tycker att det är bra att äldre kan göra val i frågor som rör vård, omsorg och utförande av tjänster. Vi menar dock att det är viktigt att inte bara ha flera företag att välja mellan, utan att valet är reellt och meningsfullt för den äldre. Meningsfulla val är till exempel att få hjälp att laga maten hemma eller att ha samma person som kommer flertalet morgnar i veckan. Kommunen bör kunna ha den servicen att utifrån det antal kriterier som den äldre sig vilja ha, göra förfrågningar hos företagen och presentera de företag som har detta. Att enbart lämna den enskilde till en uppsjö av utförare, som fallet är i storstäderna, är ett orimligt sätt att erbjuda valfrihet på. Vi vill därför att den äldre ska kunna få hjälp av kommunen med förfrågningar för att kunna välja utifrån det individuella behovet. Det vill vi ge regeringen tillkänna.

Planering för boendekarriär

Många äldre bor kvar i stora hus eller lägenheter, trots att de egentligen vill eller skulle behöva flytta till bostäder som är bättre anpassade för äldres behov. Orsaken är ofta att kommunen i sin planering inte aktivt tillgodoser också äldres behov av så kallad ”boendekarriär”, det vill säga möjligheten att i friskt tillstånd flytta till ett mer anpassat boende utan betydande ökade kostnader för den enskilde. Med en bra planering för boendekarriär kan kommunerna både skapa tryggare boenden för äldre och ge yngre och barnfamiljer möjligheter att bo i villa eller större lägenhet. Vi anser att kommunerna måste beakta detta i sin bostadsförsörjningsplanering.

Tillgänglighet till samhällsservice

För att människor ska kunna klara sig själva i sin boendesituation så länge som möjligt är det viktigt att inte grundläggande samhällsservice läggs ned eller flyttas så att den blir mindre tillgänglig. Många av samhällets nuvarande funktioner som post, bank, försäkringskassa, dagligvaruhandel med mera förutsätter ju antingen friska ben eller tillgång till internet. Den snabba teknikutvecklingen gör att vissa äldre känner sig utanför, medan andra har stor användning av ny teknik. Behoven ser olika ut. Viktigt är att det finns alternativ för dem som inte kan eller vill använda den nya tekniken. Vi anser att det är viktigt att ha med äldres tillgänglighet till samhällsservice i all samhällsplanering.

Fel! Okänt namn

Äldre som resurs

Miljöpartiet menar att samhället utvecklas när människor i olika åldrar möts på ett naturligt och respektfullt sätt på arbetet, på fritiden och inom politiken. Umgänge och kunskapsutbyte över generationsgränserna är viktigt för både unga och gamla och dessutom en väg att motverka åldersdiskriminering i alla dess former.

Många pensionärer gör en viktig samhällsinsats. En del, som orkar och har möjligheter, fortsätter sitt förvärvsarbete även efter pensionsåldern. De senaste åren har företag som anställer seniorer varit på stark frammarsch. Sådana företag utför arbeten inom alla samhällets områden, men med tonvikt på service till hushåll såsom barnpassning, trädgårdsskötsel och reparationer.

Ännu fler äldre arbetar ideellt och obetalt. Det handlar om frivilliginsatser på många områden som att hämta och lämna barnbarnen på förskola och fritidshem, vara extramormor/farfar, läxhjälpare, hundvakt eller ideellt engagemang i organisationer. Genom att ordna olika aktiviteter, skapa mötesplatser och göra hembesök hos ensamma gamla, bidrar volontärerna till att bryta isolering och ge sig själva och andra möjlighet till ett rikt liv och bibehållen hälsa på äldre dar. Detta ideella arbete borde få större uppskattning och kunna värderas i ekonomiska termer.

Många äldre vårdar en närstående, ibland mot ersättning, men oftast utan. Det är okänt hur stor omfattningen av den vård som utförs av närstående är, men utan de anhörigas insatser skulle belastningen på såväl sjukvården som kommunerna vara mycket större. Att vårda en närstående kan ge tillfredsställelse men kan också vara ansträngande. Enligt socialtjänstlagen är kommunen skyldig att erbjuda de anhöriga olika former av stöd som avlösning och växelvård. I vissa kommuner finns också samtals- och stödgrupper. En del har även anställt en anhörigkonsulent som man kan vända sig till. Tyvärr återstår ännu en del att göra i många kommuner. Vi vill att regeringen återkommer med förslag om hur en utveckling av stödet till närstående generellt kan förbättras.

Inom politiken kan det vara svårt för äldre att finna en plats där deras erfarenheter och idéer tas tillvara. Bland de förtroendevalda i kommunerna är äldre över 65 år underrepresenterade. Målet borde då vara att de som väljs till förtroendeuppdrag sammantaget ska utgöra ett tvärsnitt av Sveriges befolkning. Med en sådan inriktning skulle andelen äldre över 65 år vara drygt 23 procent av de förtroendevalda och de som har interna uppdrag. En sådan inriktning skulle förbättra arbetet för alla, stärka partierna och befrukta samarbete över generationsgränserna.

Vi vill utreda frågan om hur personer över 65 år i större utsträckning kan bli aktiva i politiken och proportionellt bättre representerade på förtroendeuppdrag. Det vill vi ge regeringen tillkänna.

Äldreomsorg

För att vi ska få behålla hälsan upp i åren krävs det att det finns en trygg äldreomsorg som ger god omvårdnad och erbjuder äldre delaktighet.

Alla ska kunna lita på omsorgen i Sverige, alldeles oavsett vem som utför den. För kvaliteten är det inte avgörande vilken skylt som finns utanför boendet utan med vilken värme, värdighet och delaktighet du bemöts som omsorgstagare. Som anhörig är det ofta smärtsamt att se när en närstående insjuknar i ålderdom med kanske demens som följd. Då ska man kunna vara trygg med att det finns en god omsorg med hög kvalitet och tillräckligt med personal, såväl på särskilda boenden som i hemtjänsten. Miljöpartiet har i riksdagen fått igenom ett uppdrag till Socialstyrelsen att utfärda riktlinjer för kommuner om bemanning på särskilda boenden. Målet är att säkerställa att de äldre som bor på särskilda boenden får den omsorg de har rätt till, och att äldre och anhöriga kan vara säkra på vilken personal som finns tillgänglig.

Det finns betydande behov av kompetensutveckling inom äldreomsorgen. Bedömning och behandling av äldre, som ofta är multisjuka, kräver kvalificerad kompetens och god organisering. Av de sjuksköterskor som arbetar i äldreården är det endast 1,6 procent som har läst ett påbyggnadsår och är specialiserade inom vård av äldre.¹

Många som arbetar inom äldreomsorgen vittnar om en hög arbetsbelastning och allt mindre tid för att vårda de äldre på ett värdigt sätt. Det är vanligt med tunga lyft och olämpliga arbetsställningar, otrygga anställningar och delade turer. Vård och omsorg är den överlägset mest drabbade branschen när det gäller sjukskrivningar och förtidspensioneringar.²

Att behålla dagens kvalitet i äldreomsorgen anser vi inte vara tillräckligt. Vi vill se en förbättring för såväl de äldre som för personalen. Utöver de satsningar regeringen gör avsätter vi därför i vårt budgetförslag för 2013 över en miljard på bemanning, kompetensutveckling och arbetstidsförkortning i äldreomsorgen.

Kombinationen av de här satsningarna kommer att ge en mer rimlig arbets-situation för personalen och därmed en bättre vård och omsorg för de äldre.

Ökad bemanning

Det är kommunerna (och till viss del även landstingen) som har det huvudsakliga ansvaret för kompetensförsörjningen inom äldreomsorgen. Samtidigt måste även staten ta ansvar för kostnaden för kvalitetshöjningen. Miljöpartiet föreslår i sin budgetmotion för 2013 en satsning på ökad kvalitet inom äldreomsorgen genom att öka bemanningen av undersköterskor och sjuksköterskor.

¹ Socialstyrelsen: Ökad kompetens inom geriatrik och gerontologi (februari 2012).

² Kommunal; <http://www.kommunal.se/Kommunal/Branscher-och-yrken/Aldreomsorg/Arbetsmiljo-arbetstider-loner/>

Fel! Okänt namn på

Vi satsar en halv miljard på ökad bemanning, vilket beräknas räcka till att anställa ungefär 100 sjuksköterskor och 580 undersköterskor per år utöver de nyrekryteringar som är nödvändiga av demografiska skäl. De ökade resurserna fördelas av kommunerna ut till de offentligt finansierade verksamheterna oavsett om de är kommunalt eller enskilt drivna.

Kompetensutveckling

Miljöpartiet anser att kompetenskrav på personal ska finnas i upphandling av all äldreomsorg och villkoren för vidareutbildning av omsorgspersonal måste ses över. Vidareutbildning kan lämpligen säkras genom lokala kollektivavtal.

Idag subventionerar ett fåtal arbetsgivare specialistutbildningar inom äldreomsorg, men de allra flesta får bekosta sin utbildning själva. Miljöpartiet satsar 40 miljoner kronor i sin budgetmotion för 2013 i form av ett stimulansbidrag för att arbetsgivaren ska ha möjlighet att subventionera sjuksköterskor som önskar specialistutbilda sig inom vård av äldre på egen hand eller genom att erbjuda en uppdragsutbildning på arbetstid.

Miljöpartiet föreslår även en satsning på undersköterskor. Alla undersköterskor bör få möjlighet att gå en grundkurs som utgör ungefär 10 timmar utspridda över terminen. Arbetsbortfallet för dessa 10 timmar står arbetsgivaren själv för. Socialstyrelsen får i uppdrag att i samarbete med utbildningsmyndigheter ta fram en grundutbildning som erbjuds alla undersköterskor inom äldreomsorgen.³

Arbetsmiljösatsning genom arbetstidsförkortning

I Miljöpartiets politik är frågan om förändringar av arbetslivet central; skapandet av en bra och kreativ arbetsmiljö, mindre stress, mer flexibilitet och bättre balans mellan lönearbete och annan verksamhet. Makten över människors tid bör i högre utsträckning ligga hos individen själv och möjligheten att välja vara större. Miljöpartiet föreslår därför en satsning på personalens arbetsmiljö i form av arbetsmiljösatsning som arbetstidsförkortning med bibehållen lön. Vi satsar 500 miljoner kronor i vårt budgetförslag för 2013 till en pott som kommunerna kan ansöka från för att förkorta arbetstiden för sin personal i äldreomsorgen. Ett möjligt upplägg för potten, enligt modell från Kunskapslyftet, är att regeringen sluter en överenskommelse med SKL om att kommuner kan ingå lokala avtal med berörda fackförbund om en satsning på arbetstidsförkortning och därefter få rätt att söka resurser från potten.

³ Socialstyrelsen genomför just nu ett "omvårdnadslyft" på 244 miljoner kronor där kommuner kan söka stöd för att kompetensutveckla vårdbiträden och undersköterskor. Det är en bra satsning, men Miljöpartiet anser att den bara når en liten del av omsorgspersonalen.

Äldreomsorgsinspektörer och vitesklausuler

Alla kommuner ska ha tillgång till äldreomsorgsinspektörer eller motsvarande som ska följa upp såväl den egna som den upphandlade verksamheten. Fokus ska ligga på uppföljning av avtal vid upphandlad verksamhet och uppföljning av kvalitetsåtaganden vid verksamhet i egen regi. Ett strukturerat samarbete med den medicinskt ansvariga sjuksköterskan (MAS) ska finnas. Inspektörerna ska informera Vårdinspektionen om väsentliga brister i äldreomsorgen. Inspektörerna hanterar inte individärenden. Kommuner ska inte få ingå avtal med privata företag om äldreomsorg utan att vitesklausuler finns för bristande uppfyllelse av avtalet. Inspektörerna granskar även detta. Sammanfattningsvis kan inspektörerna beskrivas som en kommunal internrevision avseende äldreomsorgen.

Miljöpartiet vill att alla kommuner ska ha tillgång till äldreomsorgsinspektörer eller motsvarande som ska följa upp såväl den egna som den upphandlade verksamheten följer uppsatta regler och avtal. Alla avtal ska innehålla sanktioner vid brott mot avtalet.

Stöd till närstående

Stöd till anhöriga är viktigt, men en mer adekvat benämning än anhöriga i sammanhanget är närstående. Den äldre kan ha en god vän, sambo eller annan människa som de litar på mer än på släktingar. Det är den enskilde som avgör vem som är närstående.

De närståendes kunskap och kännedom om behoven hos den äldre personen är värdefull och ska tas tillvara. De närstående ska kunna känna sig sedda och deras önskemål ska tillmötesgå hos vårdgivaren så långt det är möjligt. Vårdgivaren ska vara skyldig att informera om och säkerställa att närstående får ta del av upplägget och innehållet i den äldres vård och omsorg, under förutsättning att den äldre själv godkänner detta. Samtliga äldreboenden ska, genom kommunen eller landstinget, kunna erbjuda de närstående möjligheten att prata med en kurator med specialisering på anhöriga till äldre eller dementa. Det ska också finnas möjlighet för närstående att delta i träffar för närstående som ordnas i äldreboendets lokaler.

Det är inget nytt att närstående ska få information om upplägg och innehåll i vård för den äldre, om den äldre godkänner detta, men i praktiken fungerar det inte alltid som det är tänkt. Personal kan glömma att ta upp frågan med den enskilde, glömma att notera att man gjort det i genomförandeplaner och andra dokument samt vad samtycket gäller. Vi vill därför allmänt lyfta fram vikten av att denna aspekt tas på allvar och att det finns strukturer som understödjer den.

Fel! Okänt namn

Läkemedelsfrågor

Problem med felaktig läkemedelsanvändning finns i alla åldersgrupper, men den grupp som är särskilt utsatt är äldre människor. Särskilt uppmärksammat var fallet med Gulli Johansson som för ett par år sedan lyftes fram i SVT:s program Uppdrag granskning. Gulli Johansson hade fått läkemedelsbehandling utifrån symtom som tolkats fel. Hon bedömdes vara dement utan att vara det. När hon en dag var för dålig för att ta sina läkemedel piggnade hon till remarkabelt och hela kedjan av missbedömningar rullades upp. Hon hade då förlorat elva år av sitt liv. Det är få fall med ett så tydligt händelseförlopp, men att många äldre felmedicineras och övermedicineras är klarlagt. Tidigare uppskattningar har gjorts om att många äldre får tio eller fler läkemedel per dag, och var fjärde patient är ordinerad direkt olämpliga eller farliga läkemedel. Cirka 20 procent av alla äldre som läggs in akut på sjukhus har drabbats av biverkningar av olika läkemedel.

Miljöpartiet har tidigare initierat förslaget om en lex Gulli. Tanken var att införa en anmälningsskyldighet om personalen misstänker läkemedelsvanvård då någon drabbas av allvarliga läkemedelsrelaterade problem som en följd av felaktig läkemedelsförskrivning. Även när läkemedel skrivs ut utan att självklara mänskliga behov tillgodosätts (möjlighet att regelbundet äta sig mätt, sova, röra på sig, ha mänsklig kontakt och en trygg situation) var en anmälan tänkt att kunna göras enligt lex Gulli. Närstående skulle också kunna göra en sådan anmälan.

En rad åtgärder har dock initierats, som kommer att förbättra situationen på läkemedelsområdet för äldre. Det gäller patientsäkerhetslagen där bland annat förväxlingar, felaktiga förskrivningar och feldoseringar av läkemedel ska anmälas. Det är tänkt att de närstående ska få möjlighet att delta i patientsäkerhetsarbetet. Klagomål kan anmälas till Socialstyrelsen. Den nationella läkemedelsstrategin har också en hel del viktigt pågående arbete. Socialstyrelsen arbetar med att skärpa nuvarande föreskrifter för läkemedelshandlingen. Även ett EU-direktiv om säkerhetsövervakning av läkemedel, där rapportering av felmedicinering ska omfatta även icke allvarliga biverkningar och felmedicineringar, är välkommet.

Vi hoppas att detta sammantaget kommer att leda till förändringar även längst ute i ledet, i dosetten hos den äldre. Vi kommer dock att följa frågan noga, och utvärdera om behovet verkar finnas av den mycket handfasta benämningen om lex Gulli, och om regelverket behöver samlas på ett annat sätt än vad som i dag gjorts för att göra frågan och problematiken mer känd, och därmed nå ett förbättrat arbete.

Behovet av uppföljning på området läkemedelssäkerhet för äldre är stort. Det vill vi ge regeringen tillkänna.

Vikten av hälsoekonomiska analyser

Hälsoekonomiska analyser är ett av flera verktyg som kan användas som underlag vid prioriteringar och beslutsfattande. Att bevara hälsan så länge

Fel! Okänt namn på

som möjligt är oftast mycket lönsamt för samhället. Med hälsoekonomiska metoder kan vinsterna beräknas av åtgärder som görs i förebyggande syfte.

Det är inte minst viktigt att ta tillvara den kunskapen när det gäller förebyggande insatser inom äldreården. Inom en del kommuner har man infört förebyggande hembesök som rutin. Där erbjuds alla över en viss ålder, till exempel 75 år, att träffa en distriktssköterska eller socionom som informerar om olika aktiviteter i närområdet, frågar hur man vill bo och vid behov erbjuder insatser innan problemen blir för stora. I Danmark är det enligt lag obligatoriskt att erbjuda förebyggande hembesök. Läkemedelsgenomgångar är en annan viktig åtgärd för att förebygga skador av för mycket eller fel medicinering.

Ett annat exempel är jämförelser av kostnaderna för fallolyckor med kostnad för insatser för att förebygga fallolyckor. Det har redan kunnat visas att det är lönsamt. Det ger bl.a. besparingar inom både sjukvården och kommunernas hemtjänst. Dessutom undviks onödigt mänskligt lidande, vilket är en stor vinst i sig.

Fler hälsoekonomiska analyser inom kommuner och landsting kan komma att förändra resursfördelningen för vård mellan kommuner och landsting. Inom äldreården finns särskilt stora möjligheter att med detta synsätt ändra från t.ex. vård av skador och övermedicinering till förebyggande insatser. Miljöpartiet vill se en utökad användning av hälsoekonomiska analyser för ett utvidgat förebyggande arbete på olika samhällsnivåer.

Stockholm den 5 oktober 2012

Agneta Luttröpp (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)

Jonas Eriksson (MP)